

Vlada Crne Gore donela je u tehničkom mandatu odluku o dodeli tridesetogodišnje koncesije za hidroelektranu (HE) "Komarnica". Ova odluka verovatno ne bi bila moguća da Crna Gora ima Zakon o Vladi. Iz Evropske komisije poručili su da će pratiti ovaj projekat, koji veliki dio javnosti smatra kontroverznim.

Portparolka Evropske komisije **Ana Pisonero** kazala je za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) da se od tehničke vlade "očekuje da osigura nastavak poslovanja u Crnoj Gori, uz puno poštovanje demokratskih standarda i crnogorskog pravnog okvira".

"Imajući u vidu da je izgradnja hidroelektrane bitno energetska i ekološka pitanje, mora se pažljivo razmotriti, u skladu sa primenjivom nacionalnom regulativom u Crnoj Gori, kao i međunarodnim obavezama države, uključujući one koje proističu iz procesa pristupanja Evropskoj uniji", kazala je Pisonero.

I u poslednjem godišnjem izveštaju za Crnu Goru EK naglašava da je od "suštinskog značaja da razvoj novih projekata, naročito po pitanju hidroelektrana, bude sproveden u skladu sa EU zakonodavstvom o koncesijama, državnoj pomoći i životnoj sredini".

Portparolka dodaje da EK u izveštajima sistematski preporučuje da investicije moraju biti u skladu sa nacionalnim i međunarodnim obavezama "iz oblasti zaštite prirode i upravljanja vodama, da osiguravaju učešće javnosti i konsultacije, ali i da garantuju visok kvalitet izveštaja o proceni uticaja na životnu sredinu, koji uključuju kumulativne uticaje na prirodu i biodiverzitet i da se očuva i unaprijedi ekološka vrednost zaštićenih područja i potencijalnih Natura 2000 lokacija". Pisonero je dodala da će EU nastaviti da prati preduzete aktivnosti u ovom dijelu.

Kanjon reke Komarnice nominovan je za Emerald područje. Ekolozi naglašavaju da bi tako mogao postati dio evropske ekološke mreže i ne bi ga bilo moguće lako brisati sa liste vrednih područja samo zato što se planira izgraditi hidroelektrana.

Izgradnjom bi bio ugrožen i dio Parka prirode "Komarnica i Dragišnica".

Izgradnja HE trebalo bi da košta između 260 i 290 miliona eura. Mnogi, međutim, upozoravaju da bi investicija mogla biti znatno skuplja, imajući u vidu da su te procjene pravljene prije osjetnog skoka cena građevinskog materijala do čega je došlo poslednjih meseci.

Izgradnja bi, prema najavama, trajala sedam godina, a HE "Komarnica" bi zadovoljila potrebe svega sedam odsto ukupne godišnje potrošnje energije u Crnoj Gori.

Još nije doneta odluka da li će vlasnica koncesije, Elektroprivreda Crne Gore (EPCG), u ovaj posao krenuti samostalno ili u partnerstvu, najverovatnije sa Elektroprivredom Srbije (EPS).

MKI: Ako hoćemo jeftinije energente, koristimo što imamo

"Nesporno je da se projekat ne može raditi ako se ne dobije saglasnost na Elaborat na procenu uticaja životne sredine, odnosno navedena saglasnost je samo jedan od preduslova za dobijanje građevinske dozvole", kazali su za CIN-CG iz Ministarstva kapitalnih investicija

(MKI).

Zbog velikog interesovanja, Agencija za zaštitu životne sredine (EPA) produžila je trajanje javne rasprave o Elaboratu.

Rasprava je završena krajem marta, a komentare i primedbe na Elaborat poslalo je šest organizacija, više pojedinaca i vladajući Građanski pokret URA.

Zakonom je propisano da Komisija za procenu uticaja Elaborata može nosiocu projekta dva puta vratiti taj dokument da izvrši izmene i dopune i da dodatno angažuje stručno lice za određene segmente životne sredine.

Na pitanje CIN-CG koji su glavni razlozi za podršku ovakvom projektu, iz resora **Mladena Bojanića** kažu da je sektor energetike nosilac razvoja Crne Gore, posebno u vremenima svetske energetske krize.

"Prelazak na obnovljive izvore energije jeste nešto što će uskoro doći na red, ali da bi obezbijedili pravednu i pravilnu tranziciju, hidroenergija mora biti jedan od njenih nosilaca. Uz to, prisutna je i značajna podrška lokalne zajednice. Ako hoćemo da imamo jeftine energente, treba da koristimo ono što imamo i prepustimo odluke struci, naravno vodeći računa o najvišim ekološkim standardima", naveli su iz resora.

Dodali su da će osim povećanja proizvodnje električne energije u Crnoj Gori, ovaj projekat doprineti povećanju bruto društvenog proizvoda i smanjenju spoljnotrgovinskog deficita. Iz MKI u odgovoru CIN-CG dodaju i da je "apsolutno nesporno da se davanjem predmetne koncesije obezbeđuje javni interes".

Predsednik Opštine Šavnik **Jugoslav Jakić** kazao je za CIN-CG da očekuju godišnje 1,3 miliona eura od poreza na nepokretnost, a po 200.000 eura prihoda na ime naknade za korišćenje voda i za potopljeno zemljište. Sa prihodima od novozaposlenih, očekuje da taj iznos dostigne dva miliona eura.

Daković: Isključivo struka da vodi glavnu reč

Dešavanja na globalnom nivou, ekonomske krize i ratovi ukazali su da se zemlje ne suočavaju samo sa očuvanjem teritorijalne, već i energetske nezavisnosti. U tom globalnom kontekstu potrebno je, prema mišljenju izvršne direktorke "E3 Consultinga" **Milice Daković**, posmatrati i ulogu energetskog sektora Crne Gore, odnosno nove projekte i investicije kao razvojnu šansu u kojima električna energija predstavlja izvozni proizvod u vreme kada je energija ograničen resurs.

Trend koji prati Crna Gora, poput ostalih zemalja EU, okrenut je procesu zelene energetske tranzicije. To podrazumeva prelazak sa "prljavih" tehnologija proizvodnje energije - energija iz termoelektrana na ugalj kao što je TE Pljevlja, ka investicijama u oblasti zelenih - obnovljivih izvora energije: solarna energija, energija vetra, gas, koje su se realizovale i dalje planiraju realizovati kod nas, a sve u skladu sa ciljevima Strategije razvoja energetike. "Investicije u hidropotencijal takođe su značajne, jer doprinose balansu u sektoru proizvodnje električne energije, s obzirom na specifičnosti obnovljivih izvora energije. Bilo

da se radi o planiranju izgradnje nove hidroelektrane ili novog vetroparka, ono što smatram da je neophodno jeste ne samo prethodno stručno i detaljno sagledati ekonomske dimenzije projekta iz ugla isplativosti i ekonomskih koristi koje donosi, već i sagledati druge dve takođe važne dimenzije - ekološku i društvenu, što se ogleda kroz budući uticaj projekta na životnu sredinu i stanovništvo. U tom kontekstu isključivo struka treba da vodi glavnu reč”, izričita je Dakovićeva.

Ona smatra da Crna Gora treba ubuduće voditi računa da diversifikuje svoje buduće energetske projekte (hidro, solar, vetar, gas) i napravi balans u izvorima energije (konstantna, vršna i zelena) sa stanovišta potreba domaće potrošnje, ali i izvoza.

”Pritom je bitno da ih realizuje u skladu sa unapred jasno definisanim standardima i merama zaštite životne sredine, kako u izgradnji tako i u postkonstrukcionom periodu, kako bi se našao balans između ekonomske koristi i očuvanja životne sredine”, kazala je ona za CIN-CG.

Muk: Upitno zašto je to urađeno na kraju mandata

Sama priča o HE “Komarnica” stara je više decenija, ali je aktuelizovana uoči posljednjih parlamentarnih izbora u avgustu 2020. godine. Tadašnja ministarka ekonomije **Dragica Sekulić** uručila je nekoliko dana uoči izbora akt o koncesiji ondašnjem izvršnom direktoru EPCG **Igoru Noveljiću**.

Vlada **Zdravka Krivokapića** je u tehničkom mandatu, na sednici 10. marta, usvojila i informaciju o realizaciji projekta izgradnje HE. Prihvatila je i Nacrt ugovora o koncesiji, a MKI zaduženo da sprovede postupak pregovora sa EPCG u cilju usaglašavanja konačnog teksta ugovora i da ga u roku od 60 dana dostavi Vladi na razmatranje i prihvatanje. Koncesionim aktom je predviđeno da se koncesija za izgradnju HE “Komarnica” dodeli bez objavljivanja javnog oglasa direktno EPCG, kao akcionarskom društvu u kojem država Crna Gora ima više od polovine akcija.

Iz Vlade su saopštili da nije bilo moguće pokrenuti razmatranje dostavljene ponude u primerenom roku, pa je EPCG dostavila ažuriranu ponudu za izgradnju HE.

Ako sama Vlada konstatuje da nije bila u mogućnosti da zbog reorganizacije državne uprave razmotri ponudu za izgradnju HE “Komarnica” u primerenom roku, postavlja se pitanje zašto je odlučila da to uradi na kraju svog mandata, kaže za CIN-CG istraživačica javnih politika u Institutu alternativa (IA) **Milena Muk**.

Crna Gora još nema zakon o Vladi, pa ne reguliše ova pitanja i ostavlja prostor za donošenje odluka sa čijim će se posledicama suočiti sljedeće izvršne vlasti. Iako je vlast koja je došla na čelo države nakon izbora 30. avgusta 2020. obećala da će jedan od prioriteta biti donošenje zakona i o Vladi, do toga nije došlo.

Elektroprivredi Srbije zagaranovan osnivački ulog

Za HE “Komarnica” postoji tehnička dokumentacija na nivou studije, koju je još 1973. godine izradio ljubljanski “Elektroprojekt”.

Projekat se realizuje shodno ugovoru starom 30 godina. EPCG i EPS su u doba zajedničke države, još 1992. godine, potpisale Ugovor o zajedničkom finansiranju investiciono-tehničke dokumentacije, idejnog projekta i investicionog programa. Troškovi ovih poslova bili su u odnosu 51 odsto EPCG, a 49 EPS. Ovo se, ističu iz EPCG, odnosi isključivo na sprovođenje već realizovanih istražnih radova i izradu idejnog projekta i investicionog programa. Ugovor iz 1992. godine je dobijen na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama, ali u najvećem delu nije čitljiv. Iz EPCG su kazali da je to jedina verzija koju poseduju. Osnovni ugovor četiri puta je dopunjavan – 2007, 2011, 2014. i poslednji put 2017. godine. Iz poslednjeg aneksa se vidi da je vrednost svih do tada izvedenih i plaćenih radova iznosila 3,7 miliona eura.

"Još nije donesena konačna odluka o modelu i načinu, kako realizacije, tako i finansiranja same izgradnje HE 'Komarnica'", kazali su za CIN-CG iz EPCG.

Ugovorom je propisano da su EPCG i EPS saglasne da utrošena sredstva za prethodne radove čine osnivačke uloge ukoliko obe strane odluče da nastave zajedničke aktivnosti na izgradnji HE.

Ako EPCG pristupi izgradnji HE samostalno ili sa drugim partnerom u zajedničkoj izgradnji, dužna je da refundira valorizovanu vrednost ulaganja EPS-u u roku od 12 meseci od donošenja odluke o takvoj izgradnji. Prema informaciji o aktivnostima na projektima valorizacije postojećih energetskih potencijala koja je usvojena na sednici Vlade u junu 2013. godine, za realizaciju projekta bila je zainteresovana Austrija a tadašnje Ministarstvo ekonomije obavilo je razgovore i sa drugim potencijalnim investitorima iz Italije, Turske, Azerbejdžana i Kine. Kako se navodi u dokumentu, u tu svrhu, potencijalnim investitorima dostavljena je odgovarajuća dokumentacija za HE "Komarnica", a najozbiljniji razgovori obavljani su tada sa kineskom kompanijom "Sinohydro Corporation Limited".

"A konačna odluka biće predmet razmatranja, kako organa upravljanja EPCG, tako i same Vlade Crne Gore, nakon završetka idejnog projekta čemu prethodi dobijanje saglasnosti Agencije za zaštitu životne sredine na podneseni elaborat", kazali su iz EPCG. Iz ovog preduzeća, međutim, nisu odgovorili na brojna pitanja, među kojima i na to da li je u međuvremenu i sa kim razgovarano o investiranju u izgradnju HE "Komarnica", da li EPCG razmatra mogućnost da samostalno gradi HE i od čega bi zavisila ta odluka.

Takođe nije odgovoreno da li je rađena detaljna analiza, i da li je gradnja trafostanice obuhvaćena sadašnjim planiranim troškovima za gradnju HE ili su to zasebni troškovi.

Predstavnici EPCG insistiraju da je izgradnja ovog projekta ekološki prihvatljiva.

Ogromno prirodno blago Komarnice

Jelena Popović iz Društva crnogorskih ekologa ističe da bi šteta po Komarnicu i Crnu Goru bila namerljiva ukoliko bi se nastavilo sa planiranim potapanjem reke i postavljanjem brane. Ona dodaje da nezavisni stručnjaci kažu da za isti novac, a za mnogo kraće vrijeme, može da

se izradi solarna, vetro ili kombinacija ovih elektrana koje će davati mnogo više energije nego HE "Komarnica". Pritom se solarne elektrane mogu postaviti u već devastiranim područjima, kao što su, na primer, prostor Kombinata aluminijuma Podgorica, deponije koje su zatvorene ili na svim zgradama u glavnom gradu i na Primorju.

Govoreći o bogatstvu područja kanjona Komarnice, Popović ističe da od ukupno 88 biljnih staništa važnih na nivou Evropske unije u Komarnici je zabeleženo čak 22, od kojih su tri od prioriteta za zaštitu. Od 192 vrste leptira zabilježena kod nas, u tom delu potvrđeno je njih 126.

"Usled klimatskih promjena zemlje koje su bazirale veliki deo proizvodnje na hidropotencijalu već sada imaju velike probleme, koji će biti sve značajniji u budućnosti. Potpuno je jasno da Crna Gora već ima dovoljno energije iz hidro izvora, da treba sada aktivno da radi na poboljšanju već postojećih hidroenergetskih objekata, te da radi na rekonstrukciji mreže kojom gubimo 15 odsto energije svake godine. A paralelno da radi na razvoju alternativnih izvora energije baziranih na suncu, pa i na vetru, koje uvek nakon što nam više možda nesu potrebne možemo razmontirati i opet osloboditi prirodno područje na kojima su sagrađeni. To sa hidroelektranama nije moguće, i jednom izgubljena prirodna vrednost kanjona zauvek je izgubljena", upozorila je ona.

Iz Benkvoča (Bankwatch), najveće mreže ekoloških NVO iz regiona centralne i istočne Evrope, naveli su da nije jasno zašto Crna Gora, koja već generiše od 40 do 60 odsto svoje struje iz hidroenergije, zavisi od kiša i snega, želi još jednu hidroelektranu. Navode da je oblast dom brojnim zaštićenim vrstama, uključujući vukove, medvjede, orlove... ali da puni opseg verovatne štete nije sačinjen jer je terenski rad samo delimično urađen.

"Ekološka procena projekta više deluje kao reklamna brošura nego kao naučno utemeljena studija. Njome se obećava zlatna budućnost građanima Šavnika na prilivu turista koji će ih navodno posetiti zbog hidroelektrane, ali se ne nudi dokaze zašto i kako će se to desiti", navodi se u nalazu.

Muk: Vlada u tehničkom mandatu ne bi trebalo da donosi ovakve odluke

U susjednoj Srbiji, sa čijom EPS, EPCG ima ugovor iz 1992. godine, Vlada u tehničkom mandatu najverovatnije ne bi smela da donosi odluke o koncesiji za kapitalne projekte. Istraživačica javnih politika IA Milena Muk mišljenja je da Vlada u tehničkom mandatu ne bi trebalo da donosi ovakve odluke.

"Pravno, nema prepreka da Vlada predlaže zakone i odluke, koje god misli da treba, ali sa stanovišta legitimiteta, naročito kada su u pitanju odluke za koje se sumnja da mogu naneti dugoročnu štetu po životnu sredinu, definitivno vidimo problem. Samojoj Vladi ne bi trebalo da ide u prilog da na sebe stavlja teret tako drastičnih poteza", ocenila je Muk za CIN-CG. Predstavnica IA naglašava da odlazeća vlast nije ispunila sopstveno obećanje da će doneti zakon o Vladi. Da je zakon donet, ona ističe da bi se njime jasno regulisala pravila za period

međuvlašća i bili postavljeni okviri za djelovanje premera i drugih članova njegovog tima koji su izgubili poverenje.

Ustav Crne Gore samo okvirno propisuje da Vlada kojoj je prestao mandat nastavlja rad do izbora nove.

"Mi već imamo uporednu praksu u drugim zemljama, gdje vlada, kojoj je prestao mandat, može vršiti smo tekuće poslove i ne možete donositi važne odluke, naročito u slučaju većeg finansijskog efekta", kazala je.

Zakone o Vladi imaju članice EU - Hrvatska i Slovenija, ali i Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija i Srbija. Mada svako od tih zakonskih rešenja ima svoje specifičnosti, Zakon o Vladi Srbije posebno se bavi pitanjem vlasti u tehničkom mandatu. Zakonom je propisano da izvršna vlast kojoj je prestao mandat može vršiti samo tekuće poslove i ne može predlagati parlamentu zakone, niti donositi propise, osim ako je njihovo donošenje vezano za zakonski rok ili to nalažu potrebe države, interesi odbrane ili prirodna, privredna ili tehnička nesreća. Ona ne može postavljati državne službenike na položaj, a pri vršenju osnivačkih prava Republike Srbije može jedino da imenuje ili da saglasnost na imenovanje vršioca dužnosti direktora i članova upravnog i nadzornog odbora.

Iz kabineta ministarke javne uprave, digitalnog društva i medija Tamare Srzentić kazali su za CIN-CG da je u toku je priprema nacрта zakona o Vladi, a zakonski predlog očekuje se do kraja juna.

Bulajić ukazivao na probleme, sada se ne glaska

Dokorašnji predsjedavajući Skupštinom Strahinja Bulajić (Demokratski front) kazao je ranije da se u levom boku planirane brane nalazi ponor koji predstavlja nerešiv hidrološki problem. Ekolozi posebno podvlače ovaj problem, ističući da bi upravo zbog toga bilo opasno upuštati se u ovaj projekat.

"U levom bokovcu postoji rasedna zona širine 1,5 kilometara, koja je od 15 do 20 metara prazna i u takvim uslovima ne može se govoriti o valorizaciji detaljnog prostornog plana za Komarnicu", kazao je Bulajić na sednici skupštinskog Odbora za turizam, poljoprivredu, ekologiju i prostorno planiranje u junu 2020. Ovaj inženjer geologije dodao je da bi se zarotiranjem brane pet ili šest stepeni samo delimično poboljšalo geofundiranje levog boka brane. Ovo, pojašnjava se, znači da bi voda iz akumulacija mogla pre otići kroz ponor nego na turbinu, odnosno da "jezero" neće držati vodu.

Zbog toga će, kako se očekuje, morati da se sprovede dodatna istraživanja.

Iz GP URA ističu da institucije nemaju kontinuitet u mjerenju protoka vode na slivu Komarnice, pa samim tim protok nije pouzdan. Ovo se, dodaju, može potkrijepiti i podacima koji se odnose na HE "Piva", u koju se uliva reka Komarnica.

Istraživanja pokazuju da izgradnjom HE "Komarnica" će se povećati uslovi za nastavak indukovanih zemljotresa koji se pojavljuju od izgradnje HE "Piva".

"Iskustva sa brane 'Mratinje' ukazuju na mogućnost značajnog povećanja seizmičke

Vlada Crne Gore donela je u tehničkom mandatu odluku o dodeli tridesetogodišnje koncesije za HE “Komarnica”

aktivnosti u prvih nekoliko godina nakon punjenja akumulacije (ali bez ekstremno jakih zemljotresa), nakon čega se ta aktivnost vraća na nivo seizmičke aktivnosti prije punjenja akumulacije”, navodi se u elaboratu.

Bulajić nije odgovarao na pitanja CIN-CG u vezi sa tim da li podržava ovaj projekat. Upravu nad EPCG su nakon smene vlasti 30. avgusta 2020. preuzeli kadrovi Demokratske Crne Gore i DF-a, čiji je Bulajić istaknuti član. Pitanja su poslata pre nego što je sredinom sedmice podnio ostavku na mjesto poslanika i potpredsednika Skupštine, Vijesti pišu.